

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Агакерімова Олександра Недиршаховича на тему «Домашній арешт в системі запобіжних заходів», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми. Відповідно до ст.29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Закріплення на законодавчому рівні можливості обмеження свободи й особистої недоторканності пов'язане з необхідністю вирішення колізії між правом кожного на свободу і обов'язком держави забезпечити захист значущих для суспільства цінностей.

Суттєвим кроком на шляху становлення демократичних засад кримінального судочинства в Україні стало закріплення на законодавчому рівні нового, наближеного до міжнародних стандартів порядку обрання такого запобіжного заходу як домашній арешт. Цей запобіжний захід забезпечує більш виважений підхід до обмеження прав і свобод осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення.

Як слушно зазначає дисертант, домашній арешт обмежує конституційне право кожного на свободу та особисту недоторканність, актуальною є проблема обмеження його застосування виключно випадками, коли іншими неізоляційними запобіжними заходами досягнути завдань кримінального судочинства взагалі неможливо. Вбачається, що ця проблема

може бути вирішена як шляхом удосконалення чинного правового механізму застосування даного запобіжного заходу, так і коригуванням з цією метою сучасної правозастосовної практики.

У роботі по-новому, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку вітчизняного і зарубіжного кримінально-процесуального права досліджені проблеми обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту і внесені науково обгрунтовані пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства в цій сфері.

Актуальність обраної теми обумовлена також і тим, що опублікованих наукових праць, у яких комплексно досліджувалися б питання домашнього арешту в системі запобіжних заходів у кримінальному провадженні, відсутні, існують лише окремі розробки, які в різних аспектах висвітлюють зазначені питання.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики. Робота Агакерімова О.Н. виконана у межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Удосконалення сучасного кримінально-процесуального законодавства та забезпечення його ефективності в умовах правової реформи» на 2011-2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Дисертаційне дослідження відповідає п.2 абз.2, пп. пов'язана з 4.4 абз.1 Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року №287/2015, узгоджується з Концепцією реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. №311/2008, Концепцією державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року №1000/2011, Концепцією

реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011р. №1209-р.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Структура дослідження, запропонована Агакерімовим О.Н., достатньо обґрунтована та логічно побудована, а його результати є аргументованими і переконливими.

Дисертант використав достатню кількість наукової літератури, в тому числі зарубіжної, з питань запобіжних заходів, зокрема домашнього арешту в системі цих заходів. У своїй роботі автор критично ставиться до деяких положень публікацій, на сторінках дисертаційного дослідження веде коректну полеміку з іншими вченими-процесуалістами.

Необхідно зазначити, що методологія дослідження побудована правильно та передбачає використання апробованої системи методів (серед яких: філософські, загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціально-наукові).

Постановка завдань, визначення об'єкта, предмета та мети наукового пошуку має чіткий і зрозумілий вигляд та цілком відповідає загальним вимогам. Завдання та мета наукової праці автором в цілому досягнуті.

Дисертаційне дослідження має належну емпіричну базу, яка включає результати анкетування 100 слідчих, прокурорів, суддів та адвокатів в Черкаській області, узагальнення даних 100 судових рішень судів України з Єдиного державного реєстру судових рішень з 2013 по 2015 рр.; статистичні дані та узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та Генеральної прокуратури України.

Дисертаційна робота ґрунтується на нормативно-правовій базі, яку складають міжнародно-правові норми, законодавство України та зарубіжних країн (Республіки Білорусь, Киргизької Республіки, Республіки Казахстан, Ізраїлю, Угорщини, Франції, Швеції, США), відомчі нормативно-правові акти.

Таким чином, обґрунтованість і достовірність отриманих дисертантом результатів, висновків та пропозицій забезпечена завдяки використанню широкого кола наукових джерел, емпіричної бази, різноманітних методів наукового і практичного дослідження поставлених завдань.

Наукова новизна положень та висновків, які виносяться на захист.

Дисертація Агакерімова О.Н. є одним із перших комплексних досліджень домашнього арешту в системі запобіжних заходів у кримінальному провадженні після прийняття чинного КПК України. Вона містить значну кількість наукових положень, висновків та рекомендацій, вперше запропонованих у кримінально-процесуальній науці, здійснює розвиток попередніх досліджень цієї проблеми.

У дисертації сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, які, на наш погляд, характеризуються новизною та сукупно допомагають вирішити ряд важливих теоретичних і практичних проблем.

1. У дослідженні здобувачем обґрунтовано, що домашній арешт – це запобіжний захід, який обирається за рішенням слідчого судді або суду, залежно від стадії кримінального провадження, стосовно підозрюваного або обвинуваченого, якому інкримінується вчинення злочину, за який КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі, з суттєвим обмеженням особистої свободи особи шляхом заборони їй залишати житло цілодобово або у певний період доби, з одночасним покладенням на неї необхідних, індивідуально визначених додаткових обов'язків. Слід погодитись с дисертантом, що домашній арешт є проміжною ланкою між «легкими» (особисте зобов'язання, особиста порука, застава) та «суворим» (тримання під вартою) запобіжними заходами.

2. На думку офіційного опонента, правильною є запропонована у дисертації класифікація умов обрання домашнього арешту на загальні та спеціальні.

3. Важливим для науки кримінального процесу є те, що дисертантом запропоновано авторський підхід до створення у структурі Міністерства

внутрішніх справ спеціальної служби, яка буде займатись виключно питаннями домашнього арешту.

5.Заслуговує на увагу позиція здобувача щодо необхідності розроблення та використання комп'ютерної програми «Зелений коридор», для забезпечення належного виконання домашнього арешту.

7. У дисертації достатньо теоретично обґрунтовані наступні зміни і доповнення до чинного КПК України, зокрема:

– у ч. 4 ст. 176 КПК України передбачити можливість обрання запобіжних заходів під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора;

– у ст. 181 КПК України передбачити положення, відповідно до якого у разі захворювання та розміщення на стаціонарне лікування до закладу здоров'я до вирішення слідчим суддею, судом питання про зміну або скасування запобіжного заходу стосовно підозрюваного, обвинуваченого місцем перебування під домашнім арештом повинен стати відповідний заклад охорони здоров'я.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Дисертація має чітку структуру: композиційно складається із вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 246 сторінок, з яких: основний текст – 196 сторінок, список використаних джерел – 19 сторінок (160 найменувань), 13 додатків – 30 сторінок. Дисертант виконав вимоги, що висуваються МОН України до цього виду наукових праць.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, задачі, об'єкт та предмет, розкрито наукову новизну роботи, її теоретичне і практичне значення, а також форми апробації одержаних результатів.

Розділ 1. «Домашній арешт як запобіжний захід, його історія і місце

в системі запобіжних заходів» складається з трьох підрозділів. У ньому дисертантом послідовно досліджено історичний розвиток становлення інституту домашнього арешту.

Досліджено наукові підходи вчених до розуміння поняття, сутності, значення домашнього арешту і його місця у системі запобіжних заходів.

Розкриваючи місце домашнього арешту в системі запобіжних заходів, автором визначено, що домашній арешт є примусовим загальним запобіжним заходом ізоляційного характеру і призначений для забезпечення реалізації дотримання підозрюваним чи обвинуваченим належної процесуальної поведінки та запобігання вчинення ним дій, які відносяться до ризиків, передбачених у КПК України.

У Розділі 2 «Характеристика підстав та умов обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні», який складається із двох підрозділів, увагу приділено дослідженню різних аспектів підстав та умов обрання домашнього арешту у кримінальному провадженні. Автором визначені підстави обрання домашнього арешту, до яких він відносить: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст.177 КПК, і на які вказує слідчий, прокурор; недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Досліджуючи підстави обрання домашнього арешту, дисертант вважає за доцільне додати до загальних підстав ще й спеціальну підставу, тобто таку, яка дозволить обрати конкретний, якийсь один запобіжний захід.

Автор доводить, що відсутність хоча б однієї із умов, дозволяє стверджувати про відсутність підґрунтя для обрання такого запобіжного заходу як домашній арешт.

У розділі 3 «Процесуальний порядок обрання, застосування, зміни та скасування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту»», що складається з трьох підрозділів, автором досліджено процесуальні процедури

обрання, застосування, зміни та скасування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

Дисертантом зазначено, що під «обранням домашнього арешту» слід розуміти процедуру, регламентовану процесуальним законом, в якій вирішується питання можливості його обрання за наявності обґрунтованих для цього підстав та необхідних умов.

Доведено, що для реалізації можливості обрання домашнього арешту потрібно дотримуватись чіткого алгоритму дій в ході відповідної процедури, ключовим елементом в якій виступатиме її перший елемент, а саме встановлення сукупності фактичних даних, які є підставами та умовами для обрання запобіжного заходу.

Досліджуючи процесуальний порядок застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту автором зазначено, що у разі прийняття рішення у формі ухвали про обрання домашнього арешту. Таке рішення передається для виконання органу Національної поліції за місцем проживання підозрюваного чи обвинуваченого, уповноважені працівники якого автоматично набувають компетенції щодо контролю за належним виконанням правил домашнього арешту особою, щодо якої було обрано такий запобіжний захід.

Запропоновано внести зміни до ч.1 ст.181 КПК України, оскільки поза увагою законодавця залишено питання, яким чином особа, щодо якої обрано цілодобовий домашній арешт, зможе з'являтися на виклик слідчого, прокурора чи суду, і при цьому не порушувати вимоги цілодобового перебування під домашнім арештом.

Зроблені Агакерімовим О.Н. наукові **висновки** мають вагому аргументацію, належним чином є обґрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності. Крім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки, рекомендації, які сукупно забезпечують цілісність проведеного дослідження.

Автореферат дисертації ідентичний за змістом основним положенням самої дисертації і відповідає зазначеній спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Одержані автором результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у різних аспектах правової діяльності. Вся сукупність теоретичних і практичних висновків дослідження Агакерімова О.Н. свідчить про те, що вони є певним внеском не лише у науку кримінального процесу, а й практичну діяльність.

Сформульовані в дисертації положення, висновки й пропозиції можуть бути використані у:

а) *правотворчості* – при внесенні змін і доповнень до чинного КПК України та інших законів з питань застосування домашнього арешту;

б) *правозастосовній сфері* – для удосконалення діяльності судових та правоохоронних органів у сфері обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту;

в) *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження теоретичних та практичних проблем обрання, застосування, зміни та скасування домашнього арешту (акт впровадження в науково-дослідний процес навчально-наукового інституту економіки та права Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького від 3 березня 2016 року);

г) *освітньому процесі* – при написанні окремих розділів (глав) підручників і навчальних посібників з навчальної дисципліни «Кримінальний процес», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами, а також при підвищенні кваліфікації слідчих, прокурорів, суддів (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія» від 16 травня 2016 р.).

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам, встановленим МОН України, а також виступах дисертанта з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації.

Основні теоретичні висновки і практичні пропозиції, що містяться у дисертації, сформульовано у десяти наукових статтях, шість з яких опубліковано у наукових фахових виданнях (з них дві – у зарубіжному виданні), та чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, звернемо увагу на окремі дискусійні питання, які, на нашу думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту.

1. Суперечливою і такою, що потребує додаткового роз'яснення є пропозиція дисертанта у підрозділі 1.3. «Місце домашнього арешту в системі запобіжних заходів» щодо віднесення домашнього арешту до ізоляційних заходів. На думку офіційного опонента, це питання є дискусійним і от чому. Ізоляційні запобіжні заходи обмежують свободу підозрюваного, є засобами забезпечення спеціального режиму, в якому повинен перебувати підозрюваний. Під час ізоляційного запобіжного заходу особа знаходиться у цьому спеціальному режимі, вона не може телефонувати, приймати гостей, спілкуватися з сусідами тощо. Що ж стосується домашнього арешту, то це запобіжний захід, який хоча може бути і цілодобовим, але підозрюваний не обмежується повною мірою: він може телефонувати по мобільному або домашньому телефону своїм друзям, родичам, приймати гостей, а якщо він проживає у приватному будинку, то виходити у двір, спілкуватися через паркан з сусідами тощо.

2. Вимагає більшої змістовного розкриття питання щодо місця домашнього арешту в системі запобіжних заходів, оскільки і в тексті

підрозділу 1.3. «Місце домашнього арешту в системі запобіжних заходів» не розкриті всі аспекти домашнього арешту в контексті його місця в системі запобіжних заходів, із тексту цього підрозділу є незрозумілим все ж таки природа цього запобіжного заходу і відмінності його від інших ізоляційних та неізоляційних запобіжних заходів.

3. Вимагає більш детального обґрунтування пропозиція автора щодо прийняття Закону України «Про домашній арешт». КПК України розписує цей запобіжний захід, підстави для його застосування та процесуальний порядок. Що є стосуються пропозиції автора щодо відбору, навчання, атестації працівників відповідної служби, які б контролювали належне виконання домашнього арешту, то ця пропозиція ніяким чином не відноситься до спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Скоріше всього ці пропозиції відносяться до іншої спеціальності. Виникає питання із викладеного: тоді слід приймати Закони і по інших запобіжних заходах, які пов'язані з ізоляцією особи. І тому, на думку офіційного опонента, пропозиція автора щодо розробки окремого Закону «Про домашній арешт» є дискусійною і такою, що потребує більш детального обґрунтування.

4. Дисертант в рубриці «вперше» пропонує розробити програму технічних перевірок «Електронний щит», яка направлена на попередження втечі підозрюваних щодо яких обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, на предмет виявлення в них недоліків, імітації порушень поведінки із зазначеними засобами для визначення наскільки точно працює обладнання. На думку офіційного опонента, доцільніше було б роботі зазначити саме, які проблеми існують в Україні саме в частині застосування електронних засобів контролю і вивчити законодавство тих зарубіжних країн, які реалізують цей запобіжний захід вже тривалий час. Це дозволило б попередити виникнення проблем, пов'язаних з використанням електронних засобів контролю в Україні і запропонувати відповідні зміни до нашого кримінального процесуального законодавства саме в цій частині.

5. Викладення матеріалів дослідження виграло б, якби поряд із наведеними практичними прикладами із матеріалів кримінальних проваджень та рішень судів більше уваги здобувачем приділялось результатам проведеного анкетування. Окрім того, оскільки дисертаційне дослідження має не тільки науковий характер, а й прикладний, бажано було б підкріпити результати дослідження у законотворчу та правозастосовну діяльність відповідними актами провадження.

Перелічені дискусійні позиції є підґрунтям для подальших досліджень із зазначених питань та підтверджують творчий характер праці, яка добре підготовлена і належним чином оформлена. Необхідно констатувати, що дисертант довів свою здатність самостійно здійснювати дослідження в галузі кримінального процесу.

Перелічені зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертації, яка, очевидно, буде продовжена під час її публічного захисту. Але висловлені опонентом зауваження переважно мають дискусійний характер і, в цілому, не впливають на високу позитивну оцінку дисертації.

Основні положення дисертації ідентично викладені в авторефераті. Висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, переважно знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації і є вагомим внеском дисертанта у розвиток кримінальної процесуальної науки, а також цінним порадиником для правників у сфері кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності.

Опубліковані дисертантом праці також відображають актуальність обраної теми дослідження, належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, а також їх певну новизну і достовірність.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Агакерімова Олександра Недиршаховича на тему «Домашній арешт в системі запобіжних заходів» є завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального процесу, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами та доповненнями від 19 серпня 2015 року, а її автор – Агакерімов Олександр Недиршахович на основі її прилюдного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

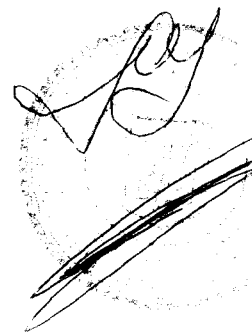
Офіційний опонент:

Директор Інституту післядипломної освіти

Національної академії внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор,

заслужений діяч науки і техніки України

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Л.Д. Удалова', written over a faint circular stamp.

Л.Д.Удалова